

JAAP VAN MARLE

“TAALVERLOEDERING” OPNIEUW BEZIEN

Abstract. In deze bijdrage staat de vraag centraal of er zoiets bestaat als “taalverloedering”. Taalkundigen bestrijden deze gedachte en nemen het standpunt in dat er enkel en alleen sprake is van taalverandering. Leken lijken veelal niet overtuigd van het gelijk van de taalkundigen. In dit artikel wordt betoogd, dat het niet verwonderlijk is dat leken niet geneigd zijn om de taalkundigen te volgen, daar taalkundigen en leken het over twee verschillende zaken hebben. Taalkundigen zijn vooral gericht op het ontstaan van de nieuwe vorm, terwijl leken vooral op de acceptatie van de nieuwe vorm gericht zijn. Daarnaast is ook cruciaal voor het niet accepteren van de nieuwe vorm, dat het huidige algemeen Nederlands vooral wordt beïnvloed door de niet-standaard variëteiten van het Nederlands, dat wil zeggen: variëteiten die door veel sprekers als niet- of weinig prestigieus worden ervaren.

Trefwoorden: taalverloedering; taalverandering; acceptatie van de verandering; veranderde positie van de standaardtaal; invloed vanuit het substandard-Nederlands.

VOORAF

Het lijkt een niet te winnen strijd waarin sommige taalkundigen zich hebben begeven: de bestrijding van de idee dat er zoiets bestaat als taalverloedering. Keer op keer leggen zij uit dat er niets mis is met bijvoorbeeld *hun lopen of hij heb*, maar ik heb niet de indruk dat zij veel sprekers van het Nederlands van hun gelijk hebben weten te overtuigen. Immers, wanneer dit wel het geval was geweest, hadden zij hun standpunt niet steeds hoeven te herhalen.¹

Prof. dr. JAAP VAN MARLE – Open Universiteit, Heerlen (OU), emeritus per 18.09.2015; onderzoeksonderwerpen: taal en cultuur, taalverandering/taalcontact, interne en externe geschiedenis van het Nederlands, het Nederlands buiten Nederland, i.h.b. in de Verenigde Staten, morfologie; e-mail: jaap.vanmarle@ou.nl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4393-8632>.

¹ Met het door veel taalkundigen gehuldigde standpunt dat alles ‘wat kan’ ook ‘goed’ is, hebben taalkundigen/ neerlandici mijns inziens in belangrijke mate bijgedragen aan het ondermijnen van hun maatschappelijke positie. Hier hoop ik in ander verband nader op in te gaan.

Laat duidelijk zijn, natuurlijk hebben taalkundigen – gezien vanuit een “bepaalde optiek” – volledig gelijk met hun stelling dat taalverloedering niet bestaat. Op goede gronden verdedigen zij het politiek-correcte standpunt dat talen “enkel en alleen” veranderen (in feite constant aan verandering onderhevig zijn). En met betrekking tot de vernieuwingen die hiervan het gevolg zijn, is bijgevolg de kwalificatie “verloedering” in het geheel niet op z’n plaats. De nieuwe vorm of constructie is hoogstens anders, maar waardeoordelen als “beter” of “slechter” zijn hier niet aan de orde.

Zoals gezegd, vanuit een “bepaalde optiek” gezien is deze zienswijze zonder meer juist. In deze bijdrage gaat het mij er dus niet om dit standpunt te bestrijden. Waar het me vooral om gaat, is te achterhalen waarom de gemiddelde taalgebruiker maar niet van dit “taalkundige gelijk” kan worden overtuigd, ondanks al het taalkundige zendingswerk dat wordt verricht.

1. TAALVERLOEDERING BESTAAT NIET

1.1 HET VERSCHIL TUSSEN “FOUT” EN “ONGRAMMICAAL”

Een fervent bestrijder van de gedachte dat er zoiets bestaat als taalverloedering is Jan Strop. En hij onderstreept zijn standpunt met ferme uitspraken als: “Moedertaalsprekers kunnen helemaal geen taalfouten maken” (gedaan in een interview met als veelzeggende titel “Taalverloedering bestaat niet” (Strop, “Taalverloedering”). De aan dit standpunt ten grondslag liggende redenering is de volgende: Alle sprekers van het Nederlands hebben hun taal als kind spelenderwijs geleerd, hoe ingewikkeld sommige regels ook zijn. Vanaf die tijd, zo stelt Strop, is “het gevoel voor grammatica” bij alle moedertaalsprekers aanwezig: “We hebben allemaal hetzelfde taalgevoel” (Strop, “Taalverloedering”). Op basis van deze redenering komt Strop uit op de volgende tweedeling van talige “fouten”:

(1) Verschijnselen die weliswaar als fout worden aangemerkt, maar die dat in het geheel niet zijn daar zij daadwerkelijk in feitelijk taalgebruik kunnen worden aangetroffen. Volgens Strop kunnen deze verschijnselen eenvoudigweg niet “fout” zijn, moedertaalsprekers kunnen immers geen taalfouten maken. Voorbeelden van deze categorie verschijnselen zijn het al eerder genoemde *hun lopen* en *hij heb*.²

² Strop beperkt zich niet tot gevallen als *hun lopen* of *hij heb*, maar hij rekent tot deze categorie ook ‘klassiekers’ als ‘*dan of als*’, ‘*waarmee of met wie*’, etc. Deze ‘klassiekers’ komen hierna ter sprake in sectie 3.

(2) Verschijnselen die fout zijn in de zin van “ongrammaticaal”, dit is “in strijd zijn met ons taalgevoel”, met onze “persoonlijke grammatica”.³ Kenmerkend voor dit type verschijnselen is, dat zij volgens Stroop “in het echt” helemaal niet voorkomen, omdat wij ze domweg niet kunnen zeggen; “ons taalgevoel” verhindert dat (Stroop, “Taalverloedering”). Voorbeelden van deze tweede categorie zijn volgens Stroop: **Morgen ik kom* of **Ik heb gekocht een nieuwe auto*.

Kortom, alles wat daadwerkelijk wordt gezegd, is conform ons taalgevoel (onze “persoonlijke grammatica”), wat niet in overeenstemming is met ons taalgevoel (“persoonlijke grammatica”), wordt ook niet gezegd. Mijns inziens rijzen hier verscheidene vragen. Op het eerste gezicht lijkt Stroops insteek aantrekkelijk vanwege haar eenvoud, maar het komt me voor dat sommige zaken toch net wat subtieler liggen dan Stroop suggereert.

Allereerst dit: is alles wat we in feitelijk taalgebruik tegenkomen ook werkelijk “correct”?⁴ Nog maar enkele dagen geleden hoorde ik de volgende zin (op de televisie in een nieuwsuitzending): *dit hangt in belangrijke mate af van de maatregelen die wordt genomen*. Volgens het criterium van Stroop – “moedertaalsprekers kunnen geen fouten maken” – moeten we dit dus “correct Nederlands” vinden. Maar gaat dat niet wat ver? Dit impliceert namelijk dat in het Nederlands de vervoeging van het werkwoord “onder druk” zou staan (de notie meervoud zou in de flexie van het werkwoord niet langer een verplichte categorie zijn), maar, eerlijk gezegd, voor een dergelijke vergaande conclusie lijkt me meer nodig dan zo’n enkel voorbeeld.

Nu zou men de tegenwerping kunnen maken dat het hier om een “verspreking” gaat. Dat zou inderdaad heel goed het geval kunnen zijn, maar de implicatie is dan wel dat moedertaalsprekers in hun feitelijke taalgebruik “grammaticale fouten” kunnen maken (iets wat Stroop dus ontkent). Hun “persoonlijke grammatica” voorkomt blijkbaar niet altijd dat er in het feitelijk taalgebruik “ongrammaticale vormen” voorkomen. En wie nu denkt dat het eenvoudig is om de versprekingen af te zonderen van de niet-versprekingen, zou ik meteen uit de droom willen helpen. Wat te denken van

³ In de stukken van Stroop treffen we de volgende noties aan die min of meer door elkaar lijken te worden gebruikt: *taalvermogen*, *taalgevoel* en *persoonlijke grammatica*.

⁴ Binnen het bestek van dit artikel ga ik eraan voorbij dat over dit onderwerp een enorme hoeveelheid literatuur bestaat, met name in het kader van de discussie over het verschil tussen *competence* en *performance*. Juist in dit verband is vaak benadrukt dat het feitelijk taalgebruik veel ‘onaffe’ zinnen bevat en dat zinnen ‘door elkaar’ kunnen lopen (als gevolg van het feit dat taalgebruikers tijdens het spreken van het ene op het andere zinsverband overgaan).

de vrouw uit wier mond ik optekende: *toen ik zij daar zag* (...) voor “toen ik haar daar zag”.⁵ Is er in deze zin sprake van een verspreking, of is dit gebruik van *zij* in overeenstemming met “ons” taalgevoel (net zoals dat volgens Stroop het geval is met *hun* in *hun lopen*)? In het eerste geval zouden we dus te maken hebben met een “productiefout” tijdens het spreken, met als resultaat een vorm die in strijd is met onze “persoonlijke grammatica”. In het tweede geval is er volgens Stroop helemaal niets aan de hand en is er bijgevolg geen sprake van een fout. Welke optie in dit geval de voorkeur verdient, valt zonder nader onderzoek niet zo maar uit te maken. Onbetwistbaar lijkt me intussen wel dat op de stelling dat het feitelijk taalgebruik geen fouten kán bevatten wel het een en ander valt af te dingen. Tijdens het proces van taalproductie kan van alles “misgaan”, wat Stroops claim dat taalgebruikers geen fouten kunnen maken weinig plausibel maakt. De hierboven genoemde zin *dit hangt in belangrijke mate af van de maatregelen die wordt genomen* is hier volgens mij een treffend voorbeeld van.

Van belang is ook, dat Stroops voorbeelden steeds betrekking hebben op “woordvolgordekwesties” – **Morgen ik kom* of **Ik heb gekocht een nieuwe auto* – en, inderdaad, woordvolgorde wordt wel vaker geassocieerd met “harde” (“uitzonderingsloze”) systematiek.⁶ Maar de neerlandistische traditie leert ons dat zelfs hier voorzichtigheid geboden is. Taalkundigen als W. de Vries – in zijn grotendeels vergeten *Dysmelie* (De Vries) – en C.B. van Haeringen wezen er decennia geleden al op dat in “gemoedelijke praattaal” zinnen als *Het is zo koud dat je kunt het niet warm stoken* bepaald niet zeldzaam zijn (Van Haeringen 263).⁷ Natuurlijk is dit laatste voorbeeld niet identiek aan de door Stroop gereleveerde gevallen. In de door De Vries en Van Haeringen genoemde gevallen gaat het immers om “bijzinnen met hoofdzinvolgorde”, terwijl het in de door Stroop genoemde gevallen om hoofdzinnen met een afwijkende woordvolgorde gaat. Voor mijn betoog volstaat echter de constatering dat we voorzichtig moeten zijn met de claim dat iets “nooit” voorkomt, zeker wanneer we ons richten op informele spreektaal. En ook voor hoofdzinnen geldt dat het niet moeilijk is om voorbeelden te vinden die Stroops claim in een ander daglicht plaatsen. Inderdaad, **ik heb gekocht een nieuwe auto* is (los van iedere context) ongrammaticaal, maar bij

⁵ Bekend is de vervanging van *haar* door *ze* (*ik heb ze gezien* voor *ik heb haar gezien*), de vervanging van *haar* door *zij* was mij tot nu toe onbekend. Zie ook sectie 2.

⁶ En naar mijn mening bepaald niet ten onrechte, zie ook hieronder.

⁷ Ook in ‘ongekunsteld’ geschreven Nederlands is dit zinstype tegenwoordig bepaald niet zeldzaam. Bijvoorbeeld: “*X merkt op dat (...) het onderwijsmodel is in beheer bij [naam afdeling]*” (afkomstig uit de notulen van een universitaire onderwijscommissie).

opsommingen wordt de gewraakte woordvolgorde direct veel “acceptabeler”, vergelijk: *ik ging naar de stad en ik heb daar gekocht een nieuwe broek, een shirt, een paar sokken, een wollen trui en een bijpassend jasje*.⁸ Ook nu is de conclusie duidelijk: zelfs de veelal zo “hard” geachte woordvolgorde laat zien dat in feitelijk taalgebruik constructies voorkomen die, los van context en intonatie, veelal als ongrammaticaal worden aangemerkt.⁹

Hoe men het wendt of keert, de op het oog zo aansprekende tweedeling van Stroop roept bij nadere beschouwing vooral allerlei vragen op. Met name de claim dat in feitelijk taalgebruik geen fouten in de zin van ongrammaticale vormen/constructies kunnen worden aangetroffen lijkt kwetsbaar. De feitelijke beoordeling van afwijkende vormen wordt daarnaast ook nog gecompliceerd door het feit dat het ene onderdeel van het grammaticale systeem veel “beweeglijker” lijkt te zijn dan het andere. Stroops voorbeelden van ongrammaticale verschijnselen die “nooit” worden gezegd, betreffen de woordvolgorde. Ongeacht wat ik hierboven opmerkte – bij claims dat iets “nooit voorkomt”, is voorzichtigheid geboden – zou het in algemene zin heel goed waar kunnen zijn dat we op het terrein van de woordvolgorde wel eens aanzienlijk minder variatie aantreffen dan bijvoorbeeld bij het gebruik van de pronomina (zie ook noot 12). Het gebruik van *zij* in plaats van *haar* dat we aantreffen in het hiervoor vermelde *toen ik zij daar zag (...)* sluit immers aan bij het veel bekendere verschijnsel dat sommige taalgebruikers een voorkeur voor *ze* hebben boven *haar*. Bijvoorbeeld: *ik heb ze gezien* in plaats van *ik heb haar gezien*.¹⁰ In beide gevallen gaat het om pronomina. En ook *hun lopen* zit natuurlijk in deze hoek: ook hier gaat het om een pronominale kwestie.¹¹

⁸ Dat intonatie hier een cruciale rol speelt, is duidelijk. Een afwijkende woordvolgorde treffen we voorts ook aan in het ‘gezelschapsspel’ “mijn tante ging op reis en nam mee ....”. De deelnemers moeten deze zin herhalen en steeds verder aanvullen. Zo ontstaan dan zinnen als *mijn tante ging op reis en nam mee een pyjama, een tandenborstel, een kam, een boek, etc.* Interessant in dit geval is de afwijkende positie van het ‘partikel’. De normale volgorde is immers *mijn tante ging op reis en nam een tandenborstel mee*. Met dank aan Caroline Smits die mij op dit voorbeeld wees.

⁹ Niet alleen in informele spreektaal, maar ook in zogenaamd ‘poëtisch taalgebruik’ kan van afwijkende woordvolgorde gebruik worden gemaakt. Graag vestig ik in dit verband nog eens de aandacht op de beroemde versregel van Leopold “Om mijn oud woonhuis peppels staan”.

¹⁰ In de eerste druk van de ANS werd dit zelfs, nagenoeg zonder commentaar, als standaardtalige optie voorgesteld (al wordt wel vermeld dat er zich regionale variatie voordoet) (Geerts et al., 167-168). In de tweede druk wordt dit gebruik van *ze* vooral geassocieerd met België (Haeseryn et al. 243).

¹¹ Op het terrein van de pronomina doet zich nog veel meer variatie voor, bijvoorbeeld (“in minder beschaafde taal”) *hem* in subjectpositie (De Vooy, 82, noot 2) of *mijn* als object (ibid, 75). Zie ook noot 12.

Anders gezegd, het valt niet uit te sluiten dat pronomina aanzienlijk meer variatie laten zien dan de woordvolgorde.

Hoe dit alles ook zij, het impliceert niet dat, zoals hierboven al is opgemerkt, op het terrein van de woordvolgorde variatie volstrekt afwezig is en dat afwijkende woordvolgordes dus (in de terminologie van Stroop) “niet gezegd kunnen worden” en bijgevolg altijd ongrammaticaal zijn. En mijn inziens impliceert het evenmin dat iedere afwijking in het gebruik van de pronomina automatisch een grammaticaal verschijnsel representeert.¹²

De conclusie is duidelijk: de onderbouwing van de claim dat alles wat daadwerkelijk wordt gezegd niet fout kán zijn en dat wat ongrammaticaal is nooit voorkomt (omdat het “niet gezegd kan worden”) vormt geen probleemloze aangelegenheid. Bij het beoordelen van afwijkingen en variatie is vooral voorzichtigheid geboden, te meer omdat het hier een uiterst heterogene groep van verschijnselen betreft. Zie verder sectie 3.

1.2 TAALTEKENS ZIJN ARBITRAIR

Ook Henk Schultink heeft zich, in de Utrechtse reeks *Grijze Wijzen*, beziggehouden met de discussie over taalverloedering en ook hij komt, bepaald niet verwonderlijk, tot de conclusie dat dit begrip afgewezen dient te worden (Schultink 13).¹³ Interessant in dit verband is dat hij het al of niet voorkomen van taalverloedering op een geheel andere manier benadert dan Stroop. Wat hij in feite doet, is het centraal stellen van de algemeen aanvaarde gedachte dat “de verhouding tussen klankvorm en betekenis van woorden willekeurig, arbitrair is” (Schultink 17). Op basis van dit inzicht is het duidelijk dat er geen enkele reden is om *zij liegen* beter te vinden dan *hun liegen*. Er is, zo stelt Schultink, “niets in de betekenis die *zij* draagt in *zij liegen*, namelijk “derde persoon meervoud als onderwerp”, waaruit de klankvorm van *zij* volgt. In dat opzicht is *hun* in *hun liegen* precies even willekeurig als *zij* in *zij liegen*” (Schultink 17-18, met aangepaste notatie, JvM).

¹² Het gebruik van *haar* in de boektitel *Haar van boven* (= ‘Zij van boven’) maakt dit gebruik van *haar* naar mijn mening bepaald niet automatisch tot een grammaticaal verschijnsel in de standaardtaal, ook al komt het dus daadwerkelijk voor. (*Haar van boven* is geschreven door Albert Mol.) Mijns inziens geldt hetzelfde voor het gebruik van *zij* in het hiervoor genoemde *toen ik zij daar zag*: dat *zij* in deze positie voorkomt, betekent niet automatisch dat we dit gebruik als grammaticaal dienen te beschouwen.

¹³ Schultink gaat in dit verband ook in op het gebruik van Engelse leenwoorden en op uitspraakkwesities. Dit valt verder buiten het bestek van dit artikel.

Als zodanig is dit natuurlijk een volstrekt correcte constatering. In hoeverre deze redenering ook overtuigend is in een discussie over de aanvaardbaarheid van *hun* in subjectpositie, valt mijns inziens echter nog maar te bezien. Het enkele feit dat *hun*, net als *zij*, arbitrair is verbonden met de betekenis “3^e persoon meervoud, onderwerp” is natuurlijk ook wel een beetje een open deur, daar het niet zo maar helder is welke klankvorm een niet-arbitraire relatie met de notie “3^e persoon meervoud, onderwerp” heeft. Zie verder sectie 2.

1.3 CONCLUSIE

Het is duidelijk, hoe verschillend zij de zaak ook benaderen, taalkundigen zijn het snel met elkaar eens: er bestaat niet zoiets als taalverloedering. En natuurlijk, bezien vanuit een “bepaalde optiek”, om mijn woorden uit de inleiding te herhalen, hebben zij daar ook volledig gelijk in.¹⁴ In sectie 2 zal ik echter betogen dat aan het “taalkundige gelijk” het bezwaar kleeft dat de vraag of taalverloedering bestaat ook vanuit een geheel andere invalshoek kan worden benaderd.

2. TAALVERLOEDERING BEZIEN VANUIT HET STANDPUNT VAN DE TAALGEBRUIKER

Hoe vanzelfsprekend de hierboven vermelde *communis opinio* onder taalkundigen ook mag zijn, hoe overtuigend is dit alles nu voor de gemiddelde spreker van het Nederlands? Niet zo heel erg, vrees ik. Taalkundigen als Stroop – over Schultink kom ik later nog te spreken – hebben mijns inziens namelijk iets cruciaals over het hoofd gezien wanneer zij hun stelling “taalverloedering bestaat niet” voor een lekenpubliek verkondigen.

Zoals hierboven is uiteengezet, is Stroops uitgangspunt: wat taalgebruikers zeggen, kan onmogelijk fout zijn, want wat zij zeggen is het product van hun “persoonlijke grammatica” (die zij hebben opgesteld op basis van hun aangeboren vermogen om de wetmatigheden van de taal waarmee we in aanraking komen te achterhalen). Mijn stelling is nu, dat dit – los van de kanttekeningen in sectie 1 – een heel eenzijdige voorstelling van zaken is en dat het precies hierom is waarom veel taalgebruikers niet overtuigd zijn van het gelijk van de taalkundigen.

¹⁴ Wat niet wil zeggen dat de gebruikte argumenten steeds even overtuigend zijn.

Stellen dat er eigenlijk niets mis is met bijvoorbeeld *hij wilt* is één ding. En inderdaad, *hij wilt* schijnt momenteel heel gewoon te zijn onder de Randstedelijke jeugd.¹⁵ Zonder enige twijfel kunnen taalkundigen allerlei factoren aandragen waarom de uitgang van de 3e persoon enkelvoud van de indicativus zich blijkbaar uitbreidt naar het “hulpwerkwoord” *willen*. Dit alles neemt echter niet weg dat deze recente innovatie in het Nederlands niets anders dan een “fout” (in de zin van een ongrammaticale vorm) representeert in termen van de “persoonlijke grammatica” van die sprekers van het Nederlands die niet behoren tot de Randstedelijke jeugd die *hij wilt* zegt.

Zoals we in sectie 1 hebben gezien, geeft Jan Stroop hoog op over het aangeleerde regelsysteem dat iedere taalgebruiker beheerst en op grond waarvan het voor iedere spreker van het Nederlands volstrekt helder is dat bijvoorbeeld *morgen kom ik* goed is en **morgen ik kom* niet. In Stroop (*Die taal* 21-22) vat hij de consequentie als volgt samen: “Wat niet kan kun je niet zeggen. En omgekeerd: wat je kunt zeggen, dat kan dus gewoon”. En in dit verband verwijst hij naar Brandt Corstius die in de hoedanigheid van Piet Grijs het volgende standpunt innam: “Regel 1: wat ik zeg is goed Nederlands. Regel 2: wat ik niet door de strot kan krijgen is geen goed Nederlands” (geciteerd naar Stroop 2014a, 22).

Nu terug naar *hij wilt*. Het punt is natuurlijk dat die sprekers die niet tot de groep behoren waarin *hij wilt* gebruikelijk is, *hij wilt* (in de woorden van Piet Grijs) “niet door de strot kunnen krijgen”. En hetzelfde geldt natuurlijk voor gebruiksgevallen als *hun lopen* of *hij heb*. Hoe populair deze vormen bij bepaalde groepen ook mogen zijn, voor die sprekers van het Nederlands die niet participeren in de verandering in kwestie zijn deze vormen eenvoudigweg in strijd met hun “persoonlijke grammatica”, dus ongrammaticaal.

Zoals gezegd, natuurlijk kunnen taalkundigen argumenten aandragen waarom *zij* in *zij lopen* kan worden verdrongen door *hun*, of dat het optreden van de uitgang *-t* in *hij wilt* een voor de hand liggende generalisatie van de

¹⁵ Zie Van Marle (21). Ondertussen heb ik vastgesteld dat sommige taalgebruikers *hij wilt* aanzienlijk minder ‘fout’ vinden dan bijvoorbeeld *hun lopen* (persoonlijk voel ik dit niet mee, maar dat ter zijde). Dit zou kunnen samenhangen met het feit dat we bij deze groep hulpwerkwoorden wel meer variatie aantreffen, bijvoorbeeld *je kunt* naast *je kan*, *je wilt* naast *je wil*, etc. (voor bijzonderheden inzake de vormen zonder *-t*, zie Haeseryn et al., 94 e.v.). Merk evenwel op dat genoemde variatie beperkt is tot de 2^e persoon, terwijl het bij *hij wilt* om de 3^e persoon gaat. Hoe dit alles ook zij, dat ook *hij wilt* de aandacht heeft getrokken, blijkt onder meer uit de vraag die Hans Bennis bij zijn aantreden als algemeen-secretaris van de Taalunie werd voorgelegd en die ruwweg als strekking had: “moet iedereen nu *hij wilt* gaan zeggen?”.

uitgang van de derde persoon enkelvoud representeert. Voor de “niet in de verandering participerende” taalgebruikers, is dit alles echter volstrekt irrelevant. Evenmin relevant voor deze sprekers is, dat er binnen het Nederlandse taalgebied sprekers zijn die deze vormen wél hanteren. In termen van de “persoonlijke grammatica’s” van de “niet participerende” sprekers is *hij wilt* (dat dus wel voorkomt) precies even ongrammaticaal is als *wij wilt* (een vorm die, voor zover ik weet, in de gesproken standaardtaal niet voorkomt).

Waar het bovenstaande op neerkomt, is dat veel taalveranderingen in hun beginfase taalvormen representeren die in het taalgebruik van die sprekers die niet participeren in de verandering in kwestie niet anders dan als “ongrammaticaal” kunnen worden aangemerkt. En dit is natuurlijk precies wat weerstand oproept: of je het nu hebt over *hij wilt* of *hun lopen*, in de “persoonlijke grammatica’s” van die Nederlanders die deze vormen zelf niet bezigen, gaat het hier om taalvormen die rechtstreeks ingaan tegen de voor hen geldende grammaticale systematiek.

Het is duidelijk dat we hier geconfronteerd worden met (problemen ten aanzien van) de *acceptatie* van de nieuwe vorm door sprekers die niet meedoen met de verandering. Het feit dat de nieuwe vorm veelal in strijd is met de grammaticale systematiek van de “niet-participerende” sprekers, roept weerstand op. Anders gezegd: *veel taalveranderingen, zeker die in de sfeer van de grammatica, creëren hun eigen weerstand*. Deze regel behoeft ongetwijfeld nadere nuancering: op niet iedere taalverandering zal de reactie even sterk zijn, en ook kan het verzet in de loop der tijd afnemen, maar dit alles neemt niet weg dat veel taalveranderingen weerstand oproepen, zeker in hun beginfase.

Dit laatste zal ook wel verklaren waarom veel taalveranderingen er lang over doen voordat zij algemeen aanvaard zijn, als zij dit stadium al bereiken! Wanneer het verzet groot is, blijft algemene aanvaarding van de nieuwe vorm uit. In dit laatste geval is het uiteindelijke resultaat niet zelden een vrij grillig variatiepatroon van de oude en de nieuwe vorm naast elkaar, dat niet zelden een duidelijke sociale en/of regionale dimensie heeft. Een voorbeeld van dit laatste zou het bekende gebruik van *ze* (i.p.v. *haar*) kunnen zijn in bijvoorbeeld *ik heb ze gezien* (voor *ik heb haar gezien*) (sectie 1.1).¹⁶ Mijn beeld is dat voor veel sprekers van het klassieke ABN het gebruik van *ze*

¹⁶ Dit gebruik van *haar* voor *ze* is intrigerend omdat het zowel bij standaardtaalsprekers voorkomt (uit bepaalde regio’s) als bij sprekers die duidelijk een niet-standaardtalige variëteit van het Nederlands hanteren. (In Haeseryn et al. 243 wordt dit gebruik van *ze* geassocieerd met België; ik ken het echter ook uit de mond van Nederlandse standaardtaalsprekers.)

voor *haar* nog altijd als ongrammaticaal geldt, maar dat de depreciatie van dit gebruik van *ze* niet overal in het Nederlandse taalgebied even sterk is (met als resultaat dat het in sommige regionale variëteiten van de Nederlands standaardtaal betrekkelijk gewoon is).

De weerstand die veel taalgebruikers voelen bij oprukkende ongrammaticale vormen als *hun lopen* of *hij wilt* kan zelfs tot aversie leiden. Dit laatste komt treffend tot uitdrukking in de – uiteraard niet-wetenschappelijke – term “taalverloedering”. De taal, zo voelen deze sprekers dit, verloedert omdat de nieuwe taalvorm lijnrecht indruist tegen het voor hen nog onverkort geldende, niet veranderde taalsysteem. Zo bezien hebben die taalgebruikers eigenlijk best goede argumenten om de nieuwe vorm af te wijzen en ... om de taalkundigen, die stellen dat de nieuwe vorm net zo goed is als de oude, niet zo maar klakkeloos te volgen. Wat die taalkundigen beweren, druist immers rechtstreeks in tegen het taalgevoel van deze sprekers. Bijgevolg gaat het mijn inziens niet aan om, zoals Stroop doet, deze taalgebruikers af te schilderen als “regelneven” en “fetisjisten” (Stroop, “Taalverloedering”).¹⁷ En al evenmin, zo komt me voor, doen we de taalgebruikers die het gebruik van *hun* in *hun lopen* afkeuren recht door voor hun oordeel de “psychologische reden” aan te voeren dat we “het heel fijn [vinden] om mensen op fouten te betrappen” (Stroop, “Taalverloedering”). Ook acht ik het niet correct om – zonder nadere nuancering – de negatieve reactie op gevallen als *hun lopen* als vergelijkbaar te zien met de reactie die het zich niet houden aan de etiquette oproept. Ongetwijfeld hechten sommigen veel waarde aan de etiquette, maar het in strijd handelen met regels als “nooit met je ellenbogen op tafel” of “snijd nooit je aardappel met een mes” kan toch moeilijk op één lijn worden gesteld met het doorbreken van een grammaticale regel. Tijdens de taalverwerving ontdekken kinderen deze regels in het taalmateriaal waarmee zij in aanraking komen. Niet zelden zijn deze regels uitzonderingsloos, zoals, voor veel sprekers van het Nederlands, de regel dat het persoonlijk voornaamwoord 3^e persoon meervoud als subject altijd *zij* (*ze*) is en nooit *hun*. De regels van de etiquette zijn louter sociaal-cultureel van aard, worden veel later aangeleerd en vertonen nooit de “harde” systematiek van het grammaticale stelsel.¹⁸

¹⁷ In Stroop (“Wat kan”) worden deze sprekers, mijns inziens volstrekt ten onrechte, getypeerd als “een kleine betweterige minderheid die meent het voor het zeggen te hebben.”

¹⁸ De etiquette omvat een tamelijk ongeordende verzameling regels die de normen voor ‘beschaafd gedrag’ behelzen. Cruciaal voor deze regels is, dat het iedere volwassene in principe vrij staat om te bepalen in hoeverre hij/zij zich aan die regels wenst te conformeren. Bij het overgrote deel van de grammaticale regels is van een dergelijke vrijheid uiteraard geen sprake.

Ook Schultinks afwijzing van de notie taalverloedering doet mijns inziens geen recht aan de soms zo heftige afkeer van taalgebruikers van “noviteiten” als *hun lopen* of *hij wilt*. Zoals we in sectie 1.2 hebben gezien, motiveert Schultink zijn standpunt op basis van het arbitraire karakter van het taalteken. Volgens deze gedachte is er werkelijk geen enkele reden om *zij lopen* beter te vinden dan *hun lopen*: *zij* en *hun* zijn immers even arbitrair. De vraag waarom sommige sprekers dan toch een voorkeur voor *zij* boven *hun* hebben, beantwoordt Schultink (18) door op het bestaan te wijzen van “een alleszins respectabel, cultureel conservatisme”. Vanzelfsprekend wil ik niet zo ver te gaan om te stellen dat een dergelijke vorm van conservatisme niet zou bestaan, het sentiment “vroeger was alles beter” is ongetwijfeld wijdverbreid. Toch zou ik erop willen wijzen dat ook Schultink geen oog lijkt te hebben gehad voor het feit dat de nieuwe vormen/constructies waarin een taalverandering resulteert niet zelden ongrammaticaal zijn in termen van het taalsysteem van de “niet-participerende” sprekers. Zij wijzen *hun lopen* dus niet af op basis van het feit dat *zij* *zij lopen* mooier vinden of dat *zij* überhaupt tegen iedere vorm van vernieuwing zijn, maar zij wijzen *hun lopen* af omdat het volgens hun eigen taalsysteem ongrammaticaal, zeg maar “geen Nederlands” is.

Bij Schultinks benadering valt echter nog een kanttekening van een geheel andere orde te maken. Zonder enige twijfel is het juist dat de relatie tussen vorm en betekenis van woorden arbitrair is. Maar daarnaast is ook duidelijk dat deze arbitraire relatie ook *conventioneel* is.¹⁹ Het komt me voor dat binnen Schultinks benadering precies hier de crux ligt: natuurlijk is het waar dat in principe *zij lopen* net zo goed is als *hun lopen* – de koppeling van de notie “persoonlijk voornaamwoord 3^e persoon meervoud, onderwerp” aan zowel *hun* als *zij* is volmaakt arbitrair – maar bij de “niet-participerende” taalgebruikers doorbreekt de opkomst van *hun lopen* de *conventionele* relatie die er bestaat tussen het voornaamwoord *zij* en de notie “3^e persoon meervoud, onderwerp”.

En nu zijn we weer op natuurlijke wijze aanbeland bij waar het allemaal om draait: de *acceptatie* van de nieuwe vorm. Naar mijn mening is het niet primair cultureel conservatisme dat aan de afwijzing van *hun lopen* ten

¹⁹ Over het arbitraire en conventionele karakter van het taalteken is zeer veel geschreven. Vertrekpunt is steeds Saussure’s *Cours de linguistique générale* (Saussure). Zie verder de *Cours* p. 442-443 voor verdere discussie van dit punt. Centraal bij dit alles is, dat een ‘zuiver willekeurige’ relatie tussen vorm en betekenis a.h.w. een conventionele relatie veronderstelt. Zie bijvoorbeeld de heldere uiteenzetting van deze kwestie in Dik & Kooij (57). Het belang van de conventionaliteit van taal wordt ook onderstreept in Koefoed (5 e.v.).

grondslag ligt, maar binnen Schultinks benadering lijkt de afwijzing van *hun lopen* primair te berusten op het conventionele karakter van taal: het doorbreken van de vaste, door conventie bepaalde, relatie tussen de notie “persoonlijk voornaamwoord 3^e persoon meervoud’, onderwerp” en *zij*.

De essentie van het bovenstaande is dat taalkundigen en taalgebruikers op verschillende zaken gericht zijn. De taalkundige is primair geïnteresseerd in de nieuwe vorm en de linguïstische mechanismen die aan het ontstaan van de nieuwe vorm ten grondslag liggen. De taalgebruiker is gericht op de *acceptatie* van de nieuwe vorm. Zoals we hebben gezien is het definiërende kenmerk van de nieuwe vorm dat die niet zelden rechtstreeks indruist tegen het grammaticale systeem van de “niet-participerende” taalgebruikers. Voor de acceptatie van de nieuwe vorm is dit een niet geringe hindernis. Het vormt echter ook een aanzienlijke hindernis voor het aanvaarden van het taalkundige gelijk dat alles wat kan ook mag. Taalkundigen en taalgebruikers hebben het over twee principieel verschillende zaken en beide partijen lijken dat niet helder te hebben. Zolang dat het geval is, praten beide partijen langs elkaar heen.

3. HET NEDERLANDS NA HET ABN

Zoals hierboven al is vermeld (sectie 1.1), heeft Stroop het niet alleen over betrekkelijk recente “noviteiten” als *hun lopen*, maar ook over een aantal klassieke voorbeelden van taalbouw en taalzorg.²⁰ Voorbeelden van dergelijke klassiekers zijn bijvoorbeeld het “correcte” gebruik van *als* en *dan*, het vermeende (?) verschil tussen bijvoorbeeld *waarmee* en *met wie*, en natuurlijk het fameuze onderscheid tussen *hun* en *hen*. Of het verstandig is om beide typen verschijnselen over één kam te scheren, is mijns inziens echter nog maar de vraag. Om dit te doorgronden moeten we – kort – stilstaan bij het ontstaan van het ABN.

²⁰ Ik gebruik de term ‘noviteit’ vooral in overdrachtelijke zin, namelijk om gebruikgevallen als *hun lopen* en *hij heb* te onderscheiden van de klassieke voorbeelden van taalbouw en taalzorg (die inderdaad veelal een aanzienlijk langere geschiedenis hebben). Wat vooral nieuw is aan *hun hebben*, is de schaal waarop het tegenwoordig wordt gebruikt, ook door sprekers die beogen de *Nederlandse standaardtaal te spreken*. Buiten de standaardtaal is het gebruik van *hun* in subjectpositie ongetwijfeld al ouder (Karsten 371). Bekend is ook dat Vor der Hake dit gebruik van *hun* al in het begin van de 20^e eeuw had opgetekend, maar waarschijnlijk gaat het ook hier (in de woorden van Karsten 371) om ‘de lagere volkstaal.’

Het is onmiskenbaar dat het ABN in essentie teruggaat op de Nederlandse schrijftaal, preciezer geformuleerd: het ABN is een aan het spreken aangepaste vorm van de Nederlandse schrijftaal. De ontwikkeling die namelijk heeft plaatsgevonden, is dat de schrijftaal als norm ging dienen voor het “beschaafde spreken”. Dit is een in verhouding vrij recent fenomeen dat zijn beslag pas in de loop van de tweede helft van de 19^e eeuw heeft gekregen.²¹

De Nederlandse schrijftaal als zodanig is veel ouder en gaat terug op de taal van de 16^e en de 17^e eeuw. Deze schrijftaal is eeuwenlang gemodelleerd, aangepast en verfraaid. Generaties taalkundigen, taalliefhebbers en schoolmeesters hebben hier hun bijdrage aan geleverd, met als uiteindelijk resultaat een buitengewoon stijve en archaïsche taal die, zeker in de 19^e eeuw, aan forse kritiek kwam bloot te staan. Toen deze archaïsche schrijftaal steeds meer maatgevend werd voor het “beschaafde spreken”, kwam een aantal van de meest archaïsche kenmerken uiteraard te vervallen, maar echt snel ging dit niet. Niet zonder overdrijving kan men stellen dat het ABN er decennia over heeft gedaan om zich te ontworstelen aan zijn schrijftaalverleden (Van Marle). Maar, ook al kwam een aantal van deze schrijftaalkenmerken te vervallen, de neiging tot reglementering was en bleef sterk. Bijgevolg behield het ABN nog lange tijd een stijf en plechtstatig karakter. De klassieke kwesties waar Stroop het over heeft – het gebruik van *als* en *dan*, *hun* of *hen*, of *waarmee* en *met wie* – zijn allemaal kwesties die gesitueerd dienen te worden in dit lange proces van “schaven aan” en nader “reglementeren” van de Nederlandse schrijftaal en later het ABN.

Het is met betrekking tot deze laatste categorie verschijnselen dat Stroops opmerking over etiquette mijns inziens veel meer op zijn plaats is dan in het geval van *hun hebben* (zie sectie 2). Zonder te willen generaliseren (zie hieronder) sluit ik namelijk niet uit dat *sommige* van de kwesties uit deze laatste categorie zich voor veel huidige taalgebruikers onttrekken aan duidelijke grammaticaliteitsoordelen. Hiermee bedoel ik het volgende. Ongeacht de constructie die men zelf hanteert, houd ik het voor mogelijk dat veel van de huidige sprekers van het Nederlands een zin als *de jongens waarmee ik altijd ging zwemmen* niet ongrammaticaal vinden. Misschien hebben zij zelf een voorkeur voor *de jongens met wie ik altijd ging zwemmen*, maar of zij de zin met *waarmee* ook daadwerkelijk onacceptabel vinden, zoals veel sprekers *hun lopen* onacceptabel vinden, lijkt me eerlijk gezegd nog maar de vraag. Mijns inziens impliceert dit, dat we er verstandig aan doen om alle kwesties die gerelateerd zijn aan taalzorg en taalbouw af te zonderen van

²¹ Zie Van Marle en de daar vermelde literatuur.

gevallen als *hun hebben*, *hij heb* en *hij wilt*, daar beide categorieën verschijnselen duidelijk in herkomst en/of status verschillen.²²

Wanneer je van huis uit geen ABN sprak, dan leerde je dat op school. Maar ook wanneer je van huis uit wel ABN sprak (of dat beoogde te doen), dan bleek dat er op school toch nog heel wat te leren viel. Anders gezegd, ook voor sprekers van de tweede categorie gold dat aan hun kennis over het ABN nog van alles en nog wat ontbrak. Waar dit op neerkomt, is dat veel kinderen het ABN – in meer of mindere mate – leerden als een tweede taal.²³ Dit inzicht heeft allerlei consequenties. Ter illustratie het volgende. Stroop stelt aan de orde dat veel sprekers van het hedendaags Nederlands het gebruik van *hun* en *hen* “door elkaar halen” (althans zoals dat door de prescriptieve grammatica’s wordt voorgeschreven). En dat is ongetwijfeld waar. In concreto, in het taalgebruik van veel Nederlanders zijn zinnen als *ik heb hun gezien*, *ik heb het boek aan hun gegeven* en *ik heb hen het boek gegeven* volstrekt gewoon.²⁴ Voor veel sprekers zijn deze zinnen dan ook volkomen acceptabel. Moedertaalsprekers slagen er volgens Stroop klaarblijkelijk niet in om een de kunstmatige, op school geleerde regel die het “correcte” gebruik van *hun* en *hen* dicteert onder de knie te krijgen. Het onderscheid tussen *hun* en *hen* zou zelfs strijdig zijn met ons taalgevoel (Stroop, “De leraar Nederlands”). Voor niet-moedertaalsprekers, zo stelt Stroop, ligt dit principieel anders: bij het leren van een tweede taal kun je dit soort regels in je hoofd stampen. Anders dan moedertaalsprekers worden niet-moedertaalsprekers niet gehinderd door de “stoorzender van ons taalgevoel” (Stroop, “De leraar Nederlands”).²⁵

²² Waarmee niet gezegd is, dat we hier met twee homogene verzamelingen te maken hebben. Om maar iets te noemen, voor mij persoonlijk is er een groot verschil tussen het ‘correcte’ gebruik van *waarmee* en *met wie* enerzijds en dat van *dan* en *als* (na een comparatief) anderzijds.

²³ Zie Van Marle (23). Hierbij zij ook nog aangetekend, dat het percentage van de bevolking dat het ABN werkelijk tot in de puntjes beheerste lange tijd buitengewoon gering bleef (Kloeker, *Gezag*).

²⁴ Voor de laatste zin ligt dit waarschijnlijk anders. Voor veel sprekers van het Nederlands geldt namelijk dat zij *hen* maar heel weinig gebruiken (interessant is ook dat *hen* in de dialecten goeddeels ontbreekt). Zie De Rooij en het aldaar aangehaalde “veel Nederlanders kennen *hen* niet” (bron: Hermkens). Dit alles neemt niet weg dat er daarnaast (!) – bij specifieke groepen sprekers – de neiging bestaat om *hen* te ‘overgeneraliseren’, dit is *hen* te gebruiken waar de voorschriften *hun* vereisen. Zie verder De Rooij.

²⁵ Of de regels voor het zogenaamde correcte gebruik van *hun* en *hen* daadwerkelijk zo complex zijn dat moedertaalsprekers ze niet kunnen leren, waag ik intussen te betwijfelen. Wat me eerder het geval lijkt, is dat de groep ABN-sprekers die deze regels beheerste uiteindelijk te klein was om een voldoende hoeveelheid ‘correct taalaanbod’ voort te brengen (zie noot 24).

Veel van wat Stroop hier aan de orde stelt, laat ik in dit verband onbesproken, maar één punt wil ik graag benadrukken: juist omdat veel kinderen het ABN leerden als een tweede taal, konden ze dit soort regels juist wél leren en ... dat deden ze ook! Veel sprekers van het “klassieke ABN” beheersten deze regels namelijk uitstekend en zij maakten bijgevolg ook helemaal geen fouten bij het correct gebruik van *hun* of *hen*, *als* of *dan*, etc. De regels voor het “correct” gebruik van *hun* en *hen* of *als* en *dan* mogen in een ver verleden zijn bedacht, voor veel sprekers van het klassieke ABN zijn het “gewone” regels van het Nederlands geworden. Voor deze sprekers is *ik heb hun gezien* even “fout” als *ik heb ze (= haar) gezien* of als ... *hun lopen*.

Maar, de tijd dat het ABN als tweede taal op school werd onderwezen ligt ondertussen alweer enkele decennia achter ons. Het klassieke ABN was niet alleen te stijf, maar ook te elitair en het werd steeds meer gezien als een exponent van een standenmaatschappij die meer en meer afkalfde. De effecten van deze ontwikkeling op het ABN zijn zowel groot als divers, maar één ding is duidelijk: het ABN is de laatste jaren in allerlei opzichten zeer veel informeler geworden.²⁶ En met dit informeler worden, werd de invloed van alle taalvariëteiten die ik nu maar samenvat onder de term *substandaard* op het “algemene Nederlands” steeds groter. Het huidige “algemeen Nederlands” is veel beïnvloedbaarder door het niet-standaardtalige Nederlands dan het klassieke ABN, juist vanwege zijn informele karakter. Deze beïnvloeding heeft tot gevolg dat de afstand tussen het huidige “algemeen Nederlands” en de “onderliggende taalvariëteiten” zeer veel kleiner is, dan die tussen het klassieke ABN en variëteiten die daar “onder” lagen.²⁷ Veel taalgebruikers lijken zich om deze ontwikkeling in het geheel niet te bekommeren.²⁸ Opvallend is de hoge mate van onverschilligheid die veel taalgebruikers ten opzichte van de standaardtaal aan de dag leggen (Van den Toorn 485). Voor veel Nederlanders is het Nederlands niet veel meer dan een gebruiksvoorwerp geworden (Van Marle).

²⁶ Ook het ‘schrijftaalachtige’ van het klassieke ABN is in het huidige ‘algemeen Nederlands’ zeer op de achtergrond geraakt.

²⁷ Deze invloed was er – in potentie – natuurlijk altijd al, maar die werd fel bestreden (zeker wanneer het om verschijnselen ging die tot het ‘Randstad plat’ werden gerekend) (Van Marle). Een goed voorbeeld van dergelijke vroege invloed van het *substandaard*-Nederlands op het ABN is het moeilijk uit te roeien *hij heb*. Kloke (*Een oud sjibboleth*) constateerde al dat dit *heb* kon worden aangetroffen bij taalgebruikers ‘die voor het overige niet bepaald onbeschaafd spraken’ en ook in het huidige ‘algemeen Nederlands’ is het niet weg te denken.

²⁸ Dat die invloed niet tot de *grammatica* beperkt is, is duidelijk. Ook de uitspraak van het ABN staat sterk onder druk van de *substandard*-variëteiten van het Nederlands.

Terug naar de “noviteiten” die in de eerste secties van dit artikel centraal stonden. Dit zijn inderdaad allemaal vormen die vanuit de *substandard*-variëteiten de algemene omgangstaal zijn binnengedrongen. Dit geldt niet alleen voor *hun lopen* of *hij heb*, maar ook voor het uit de Randstedelijke jongerentaal afkomstige *hij wilt*. En een ieder die hierop let, ziet veel meer invloed vanuit de *substandard*-variëteiten. Wat te denken van het gebruik van *me* als bezittelijk voornaamwoord (bijvoorbeeld *me boek* voor *mijn boek*), in 2015 nog uitgeroepen tot het woord waaraan men zich het meest stoort! Eveneens interessant is de opmerkelijke populariteit van *als* in plaats van *of* in zinnen *ik vraag me af als zij komt*. Ook het “oprukken” van *wat* in plaats van *dat* (*het land wat...*) moet naar alle waarschijnlijkheid tot deze categorie worden gerekend, zie bijvoorbeeld de ANS waar dit al als “regionale spreektaal” wordt bestempeld (Geerts 250), maar dat is het m.i. al lang niet meer. Wie naar Nederlandse nieuws- en praatprogramma’s luistert, wordt geconfronteerd met het alom oprukkende *wat* (“70% van de omzet *wat verdwijnt*”).²⁹ Ook de populaire constructie *ik heb geen paraplu bij* heeft duidelijk een regionale achtergrond. En zonder enige twijfel is er nog veel meer.

Waar het me hier om gaat, is dat de huidige algemene omgangstaal op allerlei manieren onder druk staat van de *substandard*-variëteiten van het Nederlands. Dit gegeven, in combinatie met het feit dat veel sprekers van het Nederlands een grote onverschilligheid aan de dag leggen ten aanzien van het ABN, heeft ertoe geleid dat de huidige algemene omgangstaal meer en meer variatie laat zien en veel informeler en “spreektaaliger” is geworden. Dat de herkomst van deze verschijnselen – het *substandard*-Nederlands – niet bijdraagt aan hun algemene acceptatie, is duidelijk. Het prestige van deze niet-standaardtalige variëteiten van het Nederlands is in de regel namelijk niet hoog.

4. SLOT

In het voorafgaande ben ik ingegaan op het feit dat veel taalgebruikers van mening zijn dat het Nederlands verloedert. Hoe vaak taalkundigen ook uitleggen dat taalverloedering niet bestaat, veel taalgebruikers lijken bepaald

²⁹ Dat er veel meer aan de hand is met de pronominale verwijzing in het huidige gesproken Nederlands, is duidelijk. Ik wijs *en passant* ook op de zeer populaire ‘overgeneralisatie’ van *die*, zoals bijvoorbeeld in *het programma die*. Zie verder Audring.

niet overtuigd. De reden waarom zij niet overtuigd zijn, is inmiddels duidelijk: de argumenten die taalkundigen hanteren om het ongelijk van de taalgebruikers aan te tonen gaan eigenlijk helemaal niet over datgene waar de gemiddelde taalgebruiker op gericht is: de *acceptatie* van de nieuwe vorm.

Wanneer taalverloedering aan bod komt, dan gaat het niet zelden om twee soorten verschijnselen:

(1) Het zich niet houden aan de regels die samenhangen met taalbouw en taalreglementering. Deze regels gaan in feite terug op de cultivering en opbouw van de schrijftaal.

(2) De veelal veel recentere gevallen waarin sprake is van het binnendringen van elementen uit de niet-standaardtalige-variëteiten van het Nederlands in de algemene omgangstaal.

Ten aanzien van het onderscheid tussen beide categorieën verschijnselen – en het mogelijke verschil in appreciatie – is vooral nader onderzoek op zijn plaats, maar mijn beeld is dat de ergernis over het zich niet houden aan de regels uit de eerste categorie momenteel aan het afnemen is, en dat de idee dat het Nederlands verloedert momenteel vooral samenhangt met de verschijnselen behorend tot categorie 2. Wanneer deze indruk juist is, dan begrijpen we nog beter waar de gedachte dat het Nederlands verloedert op stoelt. Niet alleen omdat veel van deze innovaties als ongrammaticaal worden ervaren of omdat zij een inbreuk vormen op de conventionele basis van het taalsysteem, maar ook omdat veel van de huidige innovaties afkomstig zijn uit taalvariëteiten die sociaal-cultureel aanzienlijk minder prestige hebben dan de algemene omgangstaal en dat veel taalgebruikers de herkomst van deze innovaties ook ogenblikkelijk herkennen.

BIBLIOGRAFIE

- Audring, Jenny. *Reinventing Pronoun Gender*. LOT (Dissertatie Vrije Universiteit Amsterdam), 2009.
- Dik, Simon C., en Jan G. Kooij. *Beginselen van de algemene taalwetenschap*. Het Spectrum, 1970.
- Guido Geerts et al. *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Wolters-Noordhoff, 1984.
- Haeringen, Coenraad Bernardus van. “‘Tangconstructies’ en reacties daarop”. (1947) Herdrukt in: Coenraad Bernardus van Haeringen, *Neerlandica*. 's-Gravenhage, Daamen, 1962, pp. 260-268.
- Haeseryn, Walter, et al. *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Nijhoff, 1997, 2^e druk.
- Hake, J.A. vor der. “Is de beleefdheidsvorm U ’n verbastering van UEd.?”. *De Nieuwe Taalgids*, 5, 1911, pp. 16-24.

- Hermkens, H.M. *Verzorgd Nederlands*. Malmberg, 1966.
- Karsten, G. "Hem en hun als onderwerp." *De Nieuwe Taalgids*, 33, 1939, pp. 369-372.
- Kloeke, G.G. *Gezag en norm bij het gebruik van verzorgd Nederlands*. Meulenhoff, 1951.
- Kloeke, G.G. *Een oud sjibboleth: de gewestelijke uitspraak van "heeft"*. KNAW. (Verhandelingen, Afd. Letterk., N.R., LXIII, No. 1), 1956.
- Koefoed, Geert. *Benoemen. Een beschouwing over de faculté du langage*. P.J. Meertens-Instituut (Dissertatie Universiteit Utrecht), 1993.
- Marle, Jaap van. 'One man, one voice': *iets over de democratisering van het Algemeen Nederlands*. Open Universiteit (Afscheidsrede Open Universiteit), 2015.
- Rooij, J. de. "Over hun en hen, en hen." *Taal en Tongval*, 42, 1990, pp. 107-147.
- Saussure, Ferdinand de. *Cours de linguistique générale*. (1916) (Édition critique préparée par Tullio de Mauro). Payot, 1976.
- Schultink, Henk. *Het Nederlands in 2002*. Universiteit Utrecht. (*Grijze Wijzen* 2002, deel 3)
- Stroop, Jan. *Die taal, die weet wat*. Athenaeum, 2014 (a).
- Stroop, Jan. "Wat kan botst vaak met wat mag". Interview *Kennislink*, 10/10/2014 (b).
- Stroop, Jan. "De leraar Nederlands en z'n spagaat." Gepubliceerd in: *Neerlandistiek, Online tijdschrift voor taal- en letterkundig onderzoek*, 2016.
- Stroop, Jan. "Taalverloedering bestaat niet." Interview in *Noordhollands Dagblad*, 21/03/2017.
- Toorn, Maarten. C. van den. "Nieuwnederlands (circa 1920-nu)". M.C. van den Toorn e. a., *Geschiedenis van de Nederlandse taal*. Amsterdam University Press, 1997, pp. 479-562.
- Vooy's, C.G.N. de. *Nederlandse Spraakkunst*. 5^e druk, bewerkt door M. Schönfeld. Wolters, 1960.
- Vries, Woobe de. *Dysmelie: opmerkingen over syntaxis*. Groningen, Gymnasium, 1910.

PONOWNE SPOJRZENIE NA „ZEPSUCIE JĘZYKA”

Streszczenie

Artykuł podejmuje kwestię zasadności tezy o degradacji języka. Językoznawcy kwestionują taką koncepcję i przyjmują stanowisko, że można mówić jedynie o zmianach w języku. Argumenty te nie przekonują zwykłych użytkowników języka. W artykule przyjęto, że brak akceptacji poglądu językoznawców nie zaskakuje, ponieważ każda z grup, to jest językoznawcy i laicy, koncentrują się na innym zagadnieniu. Językoznawcy skupiają się głównie na powstawaniu nowej formy, podczas gdy laicy już tylko na jej akceptacji. Ponadto na brak akceptacji dla nowej formy wpływa fakt, że współczesny język niderlandzki pozostaje pod silnym wpływem odmian niespektujących normy, tzn. takich, które w oczach wielu użytkowników języka są mało prestiżowe lub w ogóle są pozbawione prestiżu.

Przełożyła Beata Popławska

Słowa kluczowe: degradacja języka; zmiany językowe; akceptacja nowej formy; zmieniająca się pozycja języka standardowego; wpływ dialektu niestandardowego języka niderlandzkiego.

“LANGUAGE CORRUPTION” REVISED

Summary

This contribution focuses on the question of whether languages can become corrupted. In general, linguists take the view that there is no such thing as “language corruption”; in their opinion, languages only change. Laymen, on the other hand, are not convinced by the linguistic arguments. In this paper, the stand is taken that it is not surprising at all that laymen are not willing to accept the view taken by linguists, since linguists and laymen focus on two different issues. Linguists are primarily concerned with the linguistic development as such (and the rise of the new form), whereas laymen focus on the actual acceptability of the new form. In addition, of further importance to the resistance that many changes meet with is the fact that present-day Dutch is heavily influenced by its substandard varieties, i.e. those varieties which, in the eyes of many speakers, have little or no prestige.

Keywords: language corruption; language change; acceptability of the new form; changing position of the standard language; influence of substandard Dutch.